

Az idősebb korosztály jelentkezési tendenciái

A jelentkezési tendenciákat feltáró vizsgálatokban a jelentkezők eltérő dinamikájú, nagyságrendű és szerkezetű csoportjaira külön figyelemnek kell irányulnia. Elemzésünkben a jelentkezők széles tömegének egy speciális szegmensével, a nem közvetlenül érettségi után jelentkező „idősebb korosztállyal” foglalkozunk. A felsőoktatási statisztikák iránti érdeklődés hagyományosan leginkább a jól megragadható „potenciális” belépők, a frissen érettségizettek felé irányul, holott változó, ám igen jelentős arányban a felsőoktatási jelentkezések részét alkotja a nem éppen a legfiatalabb korosztály is, akik évekkal az érettségit követően, esetleg más felsőfokú tanulmányok mellett vagy elvégzése után jelentkeznek (ismét) a felsőoktatásba.

A réteg meglehetősen heterogén szerkezetének és nagyságrendjének feltárása elengedhetetlenül szükséges a jelentkezési tendenciák azonosításához.

Az alábbiakban a nem frissen érettségiző „idősebb” korosztályok felsőoktatási részvételi aspirációit két szempontból vizsgáljuk:

- **A jelentkezések nagyságrendje és időbeli alakulásuk:** a hivatalos felsőoktatási jelentkezési statisztikák alapján bemutatjuk a nem közvetlenül érettségi után jelentkezők számának és arányának alakulását a jelentkezőkön belül.
- **Motivációk:** a középiskolások és jelentkezők körében végzett empirikus vizsgálatok eredményei alapján azonosítjuk azokat a motivációkat, amelyek a felsőoktatásba történő jelentkezést avagy tényleges belépést évekkal kitolhatják. A tendenciákat nagyban meghatározó képzési szerkezet átalakulását külön is részletezve rámutatunk azokra a felsőoktatási képzésben bekövetkezett változásokra, amelyek a már hallgatói státussal vagy diplomával rendelkezők további tanulási terveit – és ezáltal a jelentkezők közé belépését – befolyásolják. Különös figyelmet kapnak a BSc képzések hallgatóinak mesterképzési terveit, törekedve arra, hogy ennek a hallgatói körnek a jelentkezői potenciálját megbecsülhessük.

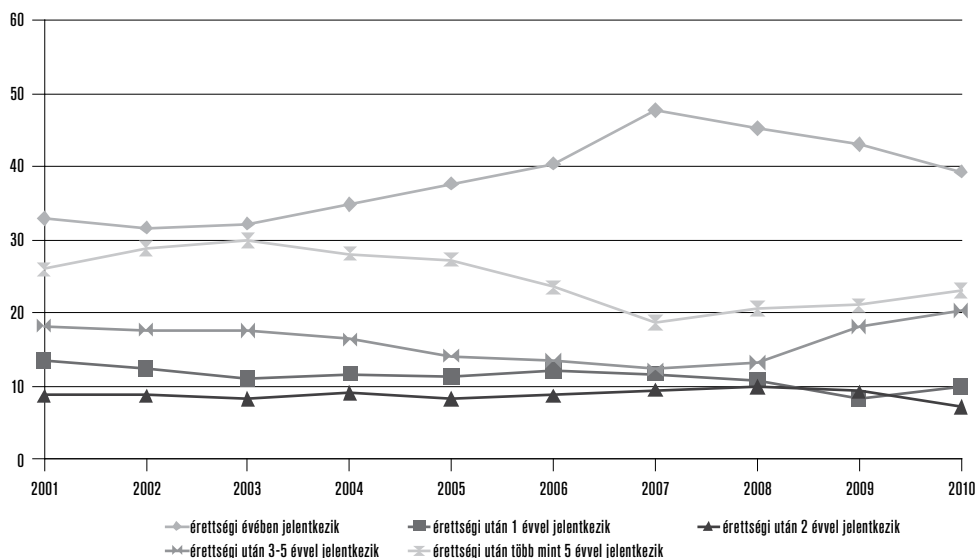
Az idősebb korosztály jelentkezői arányának alakulása

Az idősebb korosztály jelenlétére és súlyára a felsőoktatási jelentkezési statisztikák életkori, illetve érettségi év alapú rendezéséből következtethetünk. A két mutató – az életkor és az érettségi éve – más-más természetű információt hordoz arról, hogy a jelentkezők számára a felsőoktatási belépés mely életszakaszban következik be. Az életkor mutatója érzékelteti ugyan a szűkebb értelemben vett idősebb – tehát nem a tipikus „érettségiző korú”, 18–19 éves – korosztály bekerülési szándékait, ám elfedi az e mögött húzódó képzési hátteret. A középfokú oktatási utak és motivációk sokféle-

sége miatt – amelyekről az utóbbi évek kutatásainál¹ korábbi adatok nem állnak rendelkezésünkre – tendenciáiban nem tudjuk pontosan leírni, hogy az egyes életkorok hogyan viszonyulnak a képzési úthoz, nevezetesen az érettségi vizsga megszerzéséhez, illetve az azzal összefüggő stratégiákhoz. A jelentkezők átlagos életkora emelkedést mutathat egyrészt azért is, mert a középfokú oktatásban egyre későbbre tolódik az érettségi vizsga ideje, például a nulladik évfolyamok indítása miatt, másrészt akár az iskolakezdési életkor kitolódásának következtében. Ezek a tényezők elfedhetik az érettségi vizsga megszerzése és a jelentkezés közti időszak alakulásának tendenciáit. Ennek érdekében, ha elemzési célunk nem demográfiai szempontú, hanem – mint jelen esetben is – a jelentkezési stratégiák, motivációk megragadására törekszünk, érdemes a jelentkezési adatokat az érettségi éve szerinti bontásban elemeznünk.

A normál felvételi eljárásra vonatkozó jelentkezési adatok idősoros összehasonlítása azt mutatja, hogy az idősebb korosztály, tehát nem közvetlenül az érettségi vizsga évében jelentkezők aránya az elmúlt évtizedben egészen 2009-ig csökkenőben van. A mélypont az utóbbi tíz évben e szempontból a 2007-es és 2008-as év, amikor a bolognai átállás következtében a hagyományos felsőfokú továbbképzési lehetőségek beszűkülése a még nem működő mesterképzési rendszerrel esett egybe, nagyban korlátozva a lehetséges felsőfokú továbbtanulási irányokat. A 2008-as évtől viszont a grafikon adatai a korábban érettségizettek arányának emelkedését mutatják. Ezt az emelkedést azonban nem az érettségit követő évben jelentkezők (feltételezhetően a korábbi évben sikertelenül felvételizők) arányának emelkedése okozza, hanem a még régebben érettségizett jelentkezők növekvő súlya.

1. ábra. A jelentkezői arányok megoszlásának alakulása az érettségi éve szerint, 2002–2010. Normál eljárás adatai², százalékos megoszlás (Forrás: Felsőoktatási felvételi statisztika, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság)

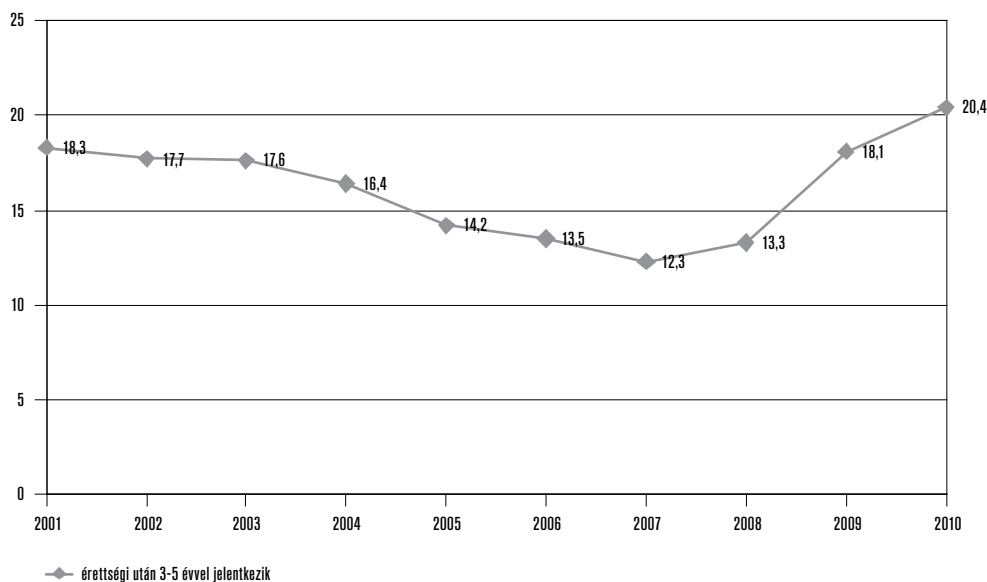
(1) Középszkolások jelentkezési motivációi kutatás 2009–2010. – Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság

(2) A tavaszi általános jelentkezési-felvételi eljárás adatai, amelyek tehát a pótfelvételi eljárásra és a tavasszal induló kereszt-felvéles képzésekre jelentkezők adatait nem tartalmazzák.

A megváltozott jelentkezési tendencia, az 1-2 évnél régebben érettségizettek számának 2009-es megugrása feltehetően³ már a kétciklusú képzési struktúra hatását mutatja, amelyben az egyre nagyobb körben induló mesterképzések az idősebb korosztályban újabb jelentkezési hullámot generálnak. Ezt ábrázolja az a grafikon, amely kiemelten a 3-5 éve érettségizettek körében⁴ mutatja be a jelentkezések arányának alakulását. Jóllehet az ábrán százalékos arányokat tüntettünk fel, fontos leszögeznünk, hogy az idősebb jelentkezők arányának jelentkezőkön belüli növekedése számszerű felfutást is jelentett, nem tulajdonítható tehát pusztán a fiatalabb korosztály jelentkezési számában történt visszaesésnek. Látható, hogy a feltehetően az alapképzési idő gyakori kitolódása miatt ez az érettségi vizsgához köthető időszak jelenti az idősebb korosztály 2009-től tapasztalható második „mesterképzési” jelentkezési hullámát, amely legkorábban a tervezett alapképzési időszak végén, az érettségi vizsga óta eltelt harmadik évben jelenik meg.

Feltételezéseink szerint a kétciklusú képzés mesterképzési szakaszának kiteljesedésével, a jelenlegi felfutási időszakot követő évek során a jelentkezési statisztikákban nagyságrendileg stabilizálódni fog a Bsc képzés után mesterszakokra jelentkezők aránya.

2. ábra. Az érettségi vizsgát követő 3-5 évben jelentkezők arányának alakulása az összes jelentkezőn belül 2002-2010. Normál eljárás adatai, az adott jelentkezői csoport összes jelentkezőn belüli százalékos aránya (Forrás: Felsőoktatási felvételi statisztika, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság)

(3) A tendencia esetében azért csupán feltételezésről és nem egzakt adatokról beszélhetünk, mert a 2009-es jelentkezési statisztika egyáltalán nem, a 2010-es jelenleg még nem teszi lehetővé a BSc képzési szint után mesterszakokra jelentkezők pontos számának regisztrálását.

(4) Jóllehet az „idősebb korosztály” fogalomkörébe nyilvánvalóan beletartoznak a jóval régebben érettségizettek is, akik hosszabb munkaerő-piaci múlt után térnek vissza vagy lépnek be a felsőoktatásba, az elemzések során kiemelt figyelemmel a jelentősen nagyobb létszámú és motivációit tekintve kevésbé heterogénnek feltételezhető 3-5 évvel az érettségi után belépők csoportjára koncentrálnunk.

Az idősebb korosztály jelentkezőinek motivációs típusai

Láthattuk, hogy a jelentkezők nagy része nem az érettségi évében – vagy nem csak akkor – kísérli meg a belépést a felsőoktatásba. Az alapvető időbeli tendenciákat alakító kétciklusú képzés hatása azonban csak az egyik, jóllehet leginkább kimutatható strukturális tényező, amely az idősebb korosztály jelentkezési tendenciáit alakítja. A képzési rendszer átalakulása mellett az idősebb korosztályok jelentkezési motivációi mögött számos stratégia, körülmény húzódhat, amelyeket az alábbiakban tipizálhatunk:

- a) **sikertelenül jelentkezők:** akik az érettségi évében beadott jelentkezésük során nem nyertek felvételt, azért az azt követő években ismét jelentkezőként jelennek meg a statisztikában,
- b) **szubjektíve sikertelenül jelentkezők:** az érettségi évében beadott jelentkezésük során nem jutottak be a preferált képzési helyekre, ezért jelentkezésüket a későbbi években ismétlik meg, akár úgy is, hogy addig is beiratkoznak és járnak a 2., 3. vagy sokadik helyen megjelölt szakra és intézménybe,
- c) **belépést halasztók:** érettségi után közvetlenül nem jelentkeztek a felsőoktatásba, csak egyéb tanulmányi vagy munkatapasztalat megszerzése után jelennek meg jelentkezőként,
- d) **horizontális képzést tervezők:** a jelenlegi vagy diplomával rendelkező hallgatók azon köre, akik tanulmányaikkal párhuzamosan, azt kiegészítve, de nem arra strukturálisan ráépítve választanak újabb felsőfokú tanulmányokat,
- e) **vertikális képzést tervezők:** a jelenlegi vagy diplomával rendelkező hallgatók azon köre, akik tanulmányaikra strukturálisan ráépülő képzést, azaz felsőfokú tanulmányaik rendszer által biztosított folytatolagosságát tervezik pl. mesterképzés, szakirányú továbbképzés, doktori képzés keretében.

A továbbiakban a fenti jelentkezői csoportokat felsorolva vesszük számba azokat a kutatási eredményeket, amelyek segítségével az idősebb jelentkezői típusok felsőoktatási volumenéről képet alkothatunk.

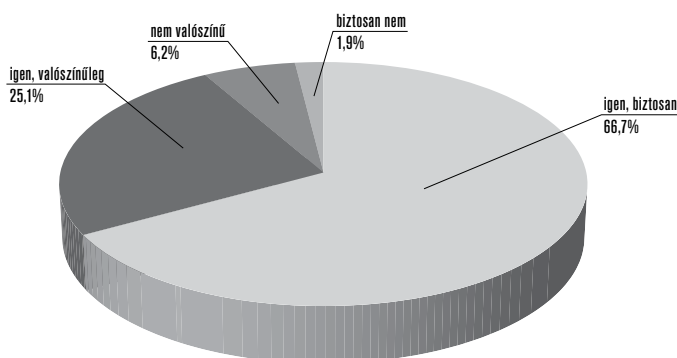
A jelentkezési motivációkra vonatkozó kutatási eredmények

Sikertelenül jelentkezők: a jelentkezés halasztódása a megíúsult felvételi célok miatt

A jelentkezők egy részének esetében a jelentkezés évének kitolódása egy korábbi, sikertelen felsőoktatási bekerülési kísérlet eredménye. A középiskolások körében zajló kutatások eredménye⁵ azt mutatják, hogy a sikertelen felvételi esetén a jelentkezők kétharmada biztos abban, több mint 90 százalékuk pedig legalábbis valószínűsíti, hogy a későbbiekben újra jelentkezik majd – ami hozzájárul az idősebb felvételiző korosztály arányának növekedéséhez.

(5) *Középiskolások jelentkezési motivációi* kutatás 2009–2010. – Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság

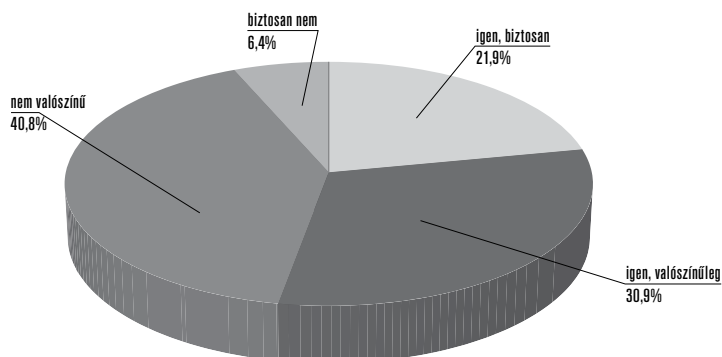
3. ábra. Ismételt jelentkezési tervek sikertelen felvételi esetén. „Ha nem vesznek fel sehová, később megpróbálsz-e újra jelentkezni?”, N=2366, százalékos megoszlás (Forrás: Középiskolások jelentkezési motivációi 2010, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság)

Szubjektíve sikertelenül jelentkezők

A bekerülés sikertelensége – amit jelen esetben mint a jelentkezési időszakot kitoló tényezőt vizsgálunk – természetesen szubjektív elemeket is tartalmaz. A jelentkező érezheti a felsőoktatással kapcsolatos várakozásainak kudarcát, és dönthet a tanulmányok halasztása mellett abban az esetben is, ha felvétele nem az elsőként megcélzott, leginkább vágyott helyre sikerült. Amennyiben a felsőfokú tanulmányok halasztása újbóli jelentkezéssel jár együtt, ez is az idősebb jelentkezői réteg arányát növeli. A „szubjektív sikertelenséghez” (nem az elsőként megjelölt felvételi cél eléréséhez) kapcsolódó stratégiák elemzésekor az érettségizők terveiről vannak adataink. A középiskolások továbbtanulási motivációit feltáró kérdőíves vizsgálat⁶ eredményei azt mutatják, hogy a megkérdezett friss felvételizők – terveik szerint – amennyiben nem az elsőként megcélzott helyre kerülnének be, 22 százalékban bizonyosan, 31 százalékban nagy valószínűséggel egy év után újra beadnák felvételi kérelmüket.

4. ábra. Ismételt jelentkezési tervek szubjektíve sikertelen felvételi esetén. „Ha felvesznek, de nem az első helyre, jövőre újra megpróbálsz-e?”, N=2329, százalékos megoszlás (Forrás: Középiskolások jelentkezési motivációi 2010, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság)

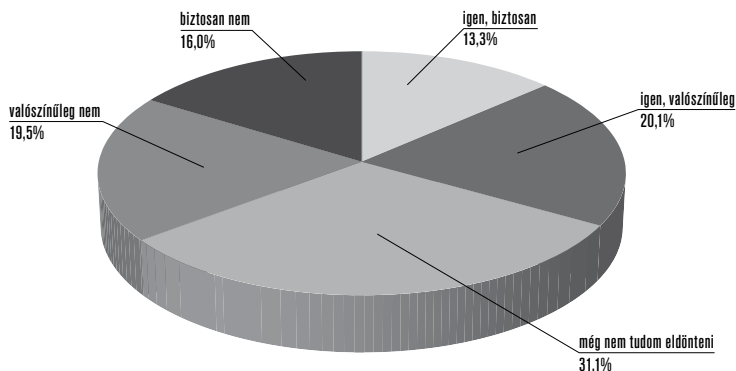
(6) Középiskolák jelentkezési motivációi kutatás 2009–2010. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.– Felsőoktatási Igazgatóság

A belépést halasztók

Az (akár szubjektív szempontok szerint) sikertelenül felvételiző frissen érettségizettek mellett potenciálisan az idősebb jelentkezők körét gyarapíthatják azok a középiskolából kikerült fiatalok, akik csak az érettségit követő években tervezik a belépést a felsőoktatásba, így jelentkezésük az érettségi évében nem is realizálódik. Ez a stratégia a középiskolások körében végzett kérdőíves kutatás alapján az érettségi után közvetlenül nem jelentkezők 13,3 százalékát bizonyosan, 20 százalékát valószínűleg jellemzi, ők tehát – az érettségi évében nem jelentkezők egyharmada – szintén idősebb korokban jelennek csak meg a jelentkezői statisztikákban. Válaszaik alapján átlagosan 4 évvel az érettségi után tartják elképzelhetőnek, hogy továbbtanulással próbálkoznak majd.

A stratégia mögöttesét az egyéni élethelyzetek mellett a középfokú oktatási rendszer struktúrája dominálja. Az érettségi megszerzése, különös tekintettel a szakközépiskolai képzésre, nem feltétlenül jelenti lezárását a középfokú képzési útnak. A szakközépiskolai képzések esetében a szakmai végzettség megszerzését célzó többéves, érettségi után következő, a korábbi tanulmányokra folytatólagosan ráépülő képzési kínálat évekkel tolhatja ki az érettségi és a felsőoktatási jelentkezések közti időszávot. *(„a szakképzésben a 12. évfolyamot követő érettségi utáni évfolyamok számának növekedése vált jellemzővé”.* Lásd erről részletesebben jelen kötetben *Imre Anna* tanulmányát.) Sőt, a gimnazisták között is sokan vannak (a nem továbbtanuló gimnáziumi tanulók több, mint négyötöde), akik középfokú szakképzésben vagy középiskolákban folytatott felsőfokú szakképzésben vesznek részt az érettségi megszerzése után.⁷

5. ábra. Jelentkezés tervezése az érettségit követő években. Ha az érettségi évében nem jelentkezel, akarsz-e majd később egyetemre, főiskolára jelentkezni? N=985, százalékos megoszlás (Forrás: *Középiskolások jelentkezési motivációi 2010*, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság)

Horizontális képzést tervezők

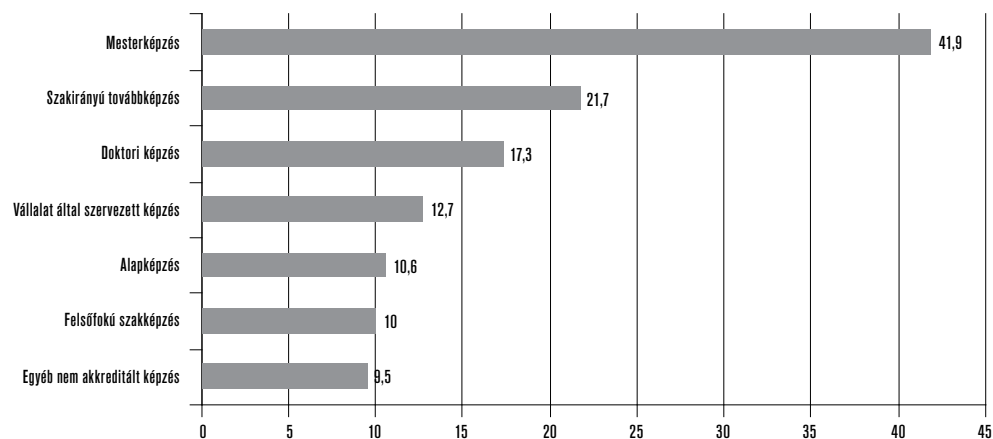
Az idősebb jelentkezők egy része már felsőoktatási hallgatóként jelenik meg a jelentkezési statisztikákban. Közülük is megkülönböztethetjük azokat, akik tanulmányaik „horizontális” kitágítása érdekében, aktuális felsőfokú tanulmányaik mellett párhuzamosan más képzés elkezdését is tervezik. A párhuzamos képzési stratégiát leginkább azoknak a hallgatóknak tulajdoníthatjuk, akik jelenlegi képzésük mellett (még egy) alapképzés megkezdését tervezik, aminek következtében

(7) *Középiskolák jelentkezési motivációi* kutatás 2009–2010. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.– Felsőoktatási Igazgatóság

e csoport is idősebb jelentkezőként jelenik meg a felsőoktatási jelentkezési statisztikákban. Az alapképzést tervező hallgatók arányáról az Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. 2009-es Hallgatói motivációs vizsgálatából⁸, illetve a megelőző évek Felvi Ranking⁹ néven zajló hallgatói kérdőíves vizsgálatának adataiból kaphatunk képet.

A 2003-as kutatási adatok szerint a hallgatók 11,7 százaléka tanul párhuzamosan máshol is alapképzésben, illetve 21,3 százalék azoknak a hallgatóknak az aránya, akik tervezik, hogy újabb alapképzéssel is kiegészítik felsőfokú tanulmányaikat. A 2005-ben megkérdezett hallgatók 13,6 százaléka tervezett újabb alapképzést főiskolán, 15,2 százaléka pedig újabb alapképzés megkezdését egyetemen. A 2006-ban lezajlott, főiskolai hallgatókra kiterjedő vizsgálat alapján 18,2 százalék azoknak a hallgatóknak az aránya, akik további alapképzést terveznek. A 2007-es hallgatói kérdőíves vizsgálat során a megkérdezettek 19 százaléka számolt be párhuzamos, alapképzésre vonatkozó további képzési tervekről. A 2009-es hallgatói motivációs vizsgálat adatai szerint a megkérdezett hallgatók 10,6 százaléka tervezi, hogy a későbbiekben további alapképzésben vesz majd részt.

6. ábra. Tervezi-e az alábbi képzéseket? Az adott képzést tervezők százalékos megoszlása (Forrás: Hallgatói motivációs kutatás 2009, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. – Felsőoktatási Igazgatóság)

A párhuzamos képzési stratégiaként összegzett, újabb alapképzés megkezdésére vonatkozó hallgatói tervek tehát az elmúlt évek kérdőíves kutatásai alapján a hallgatók minimum tíz, maximum 20 százalékát jellemzik. A már bekerült hallgatók közül ennyire tehető azok aránya, akik a későbbiekben a felsőoktatási jelentkezési statisztikákban idősebb korosztályok képviselőiként megjelennek majd.

Vertikális képzést tervezők: felsőfokú továbbképzési stratégiák

A párhuzamos képzési célokhoz képest az idősebb korosztály szerepe a felsőoktatási jelentkezések alakulásában sokkal jelentősebb a továbbképzések, a felsőfokú tanulmányok kiegészítésére, bővítésére vonatkozó szándékok révén (Veroszta, 2009)¹⁰.

(8) Hallgatói motivációs vizsgálat – 2009. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

(9) Felvi rangsorkutatás 2001, 2003, 2005, 2006, 2007. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

(10) Veroszta Zsuzsanna: A hallgatói tanulási stratégiák sokfélesége. Felsőoktatási Műhely, 2009/III.

A továbbképzések kapcsán több olyan képzési formát is megkülönböztethetünk, amely ismételten jelentkezőként emeli be a rendszerbe a már felsőfokú tanulmányokat folytatókat vagy végzeteket, kiegészítve korábbi tanulmányaikat. A 2010-es normál felvételi eljárásra vonatkozó statisztika szerint a jelentkezők 14 százaléka a jelentkezés évében már rendelkezik diplomával, 24,5 százalékuk pedig egy felsőoktatási intézmény hallgatójaként adta be jelentkezési lapját.

A vertikális, tehát a folyamatban lévő vagy már lezárt tanulmányok kibővítését lehetővé tévő képzési formák tipikusan a mesterképzések, a szakirányú továbbképzések, a doktori képzések és számos egyéb – akkreditált vagy nem akkreditált – szakmai képzés. Mivel ezen képzések közül a normál felsőoktatási jelentkezési eljárás keretei a mesterképzési jelentkezéseket foglalják magukba, az alábbiakban ehhez a képzési formához kapcsolódó tendenciák felvázolására térünk ki.

Az előzőekben láthattuk, hogy az idősebb korosztály, ezen belül is a 3–5 éve érettségizettek arányának jelentkezőkön belüli növekedése nagy valószínűséggel a mesterképzések elindulásával állhat összefüggésben. A kétciklusú képzési rendszer e második szakasza ugyanis ismételt jelentkezési hullámot generál az alapképzéseken végzett, felsőoktatásba már bekerült hallgatók körében. E tendencia nagyságrendjének leírására egyelőre csak becsléssel tudunk dolgozni. A 2010-es év jelentkezési statisztikáit vehetjük figyelembe, hiszen ebben az évben esett egybe az induló mesterképzések nagy számbeli felfutása az új típusú BSc képzéseken végzetek jelentős számával. Jóllehet az első nagy létszámú, teljes képzési kört lefedő BSc évfolyamok hallgatói potenciálisan a teljes átállás után 3 évvel, 2009-ben végeztek, a tömeges alapszakos végzettség a programok hossza vagy a végzési idő kitolódása miatt 2010-re ad megbízhatóbb, stabilabb nagyságrendi adatokat.

A 2010-es normál felvételi eljárás jelentkezőinek 17,4 százaléka, összesen kb. 24 ezer fő kérte felvételét ez évben a mesterképzések valamelyikére. Önmagában azonban ez az arány a mesterképzési tervek várható tendenciáira nem tud rávilágítani. Különböző irányban és mértékben módosíthatják az olyan tényezők, mint az egyes továbbképzési formák megszűnésével párhuzamosan folyamatosan bővülő mesterképzési kínálat, a gyakran időben elhúzó alapszakos diplomaszerezések, a már diplomával rendelkezők mesterképzési aspirációi által növelt képzési kereslet. Érdekes tehát az egy év valós jelentkezési arányai mellett az alapszakos hallgatók mesterképzési terveit is elemezni, amely kevésbé statikus képet mutatva jelzi, hogy általában az alapszakos diplomát milyen mértékben tervezik MSc szinten egy ismételt felsőoktatási jelentkezéssel kiegészíteni. Erre nézve több empirikus vizsgálat adata is rendelkezésünkre áll, jóllehet egy részük csak meghatározott képzési területi, illetve intézményi kört fed le.

A 2007-es Felvi Rangsor vizsgálat eredményei szerint a mesterképzési tervek a megkérdezett alapképzésben résztvevő hallgatók több mint felét, 52 százalékát jellemzik. A 2009-es Hallgatói Motivációs kutatás ugyancsak az alapképzésben – hagyományos főiskolai, egyetemi, illetve osztatlan és alapszakos képzéseken – tanulók körében vizsgálva a mesterképzési aspirációkat 41,9 százalékos arányt mutatott. Ez az arány a mesterképzéseket megcélzók teljes hallgatói populáción belüli aránya, érdemes ugyanakkor e képzési célt a kétciklusú képzési rendszer struktúrájához igazodva az alapképzések hallgatói körében külön is vizsgálnunk. A 2009-es vizsgálat adatai szerint az alapképzésben résztvevő, BSc diplomát szerző hallgatók között a mesterképzést mint továbbtanulást tervezők aránya kétharmados, 66 százalékos.

A fenti eredményekkel összefüggésben egyéb hallgatói empirikus kutatások adatai is arra mutatnak rá, hogy a mesterképzési tervek az alapképzésben részt vevő hallgatók több, mint kétharmadát jellemzik. Erre utal egy 2005-ös, a frissen indult BSc képzések hallgatóit megcélzó kérdőíves vizsgálat eredménye is, amely az öt képzési területen indított BSc képzések hallgatói körében 50 százalékra

teszi a biztos, 27 százalékra a nagy valószínűséggel MSc képzésekre jelentkezők arányát¹¹. A mesterképzési tervek hallgatói gyakorisága képzési területenként, intézményenként eltérő arányokat mutat. A Budapesti Műszaki Egyetem hallgatóinak esetében a mesterképzési tervek aránya még ennél is magasabb, 61 százalékos (2005), illetve 89,2 százalékos (2006) értékeket mutatott¹².

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Gábor Kálmán–Szemerszki Marianna–Tomasz Gábor: A kétciklusú képzés kezdetei. Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest, 2006.
- Fortuna Zoltán–Nagy Tamás–Szemerszki Marianna: Felmérés a BME-re 2006-ban felvett hallgatók pályaválasztásáról és szociális helyzetéről. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Diákközpontja Egyetemi Hallgatói Képviselőlete. Budapest, 2007

(11) Gábor Kálmán–Szemerszki Marianna–Tomasz Gábor: A kétciklusú képzés kezdetei. Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest, 2006. A tanulmányaikat 2005-ben BSc-szinten megkezdők körében lekérdezett kérdőív (N=1111) öt képzési területre terjedt ki (agrár, egészségügyi, informatikai, műszaki és katonai).

(12) Fortuna Zoltán–Nagy Tamás–Szemerszki Marianna: Felmérés a BME-re 2006-ban felvett hallgatók pályaválasztásáról és szociális helyzetéről. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Diákközpontja Egyetemi Hallgatói Képviselőlete. Budapest, 2007